
*abonați pe D-nii ce vor bine vroi a
numere unul după altul.*

A P E L.

Mai ales copiii se stîng de boale molipsitoare, ca anghina difterică, scarlatina, etc. Pe cîtă vreme nu se știea ce ieste de făcut, pe cîtă vreme nu ieră nici un drum deschis, pe care mergînd să dăm de leacul acestor boale, puteam stă și suferi unul după altul de pierderea vre unui copil iubit, sau chiar de pierderea tuturor. Acuma înse prin cercetările mai multor învățați, ca: Pasteur, Law, Buchner, Grawitz, sîntem pe calea care ne va duce la mîntuire. Ființele care prin înmulțirea lor în sînge pricinuesc boalele molipsitoare cele mai primejdioase, au fost studiate și sîntem în stare a le face nevătămătoare, ba chiar a le preface în aliați credincioși din dușmani cum ne ierau până acuma. Dar nenorocirea ieste, că acuma totul se cîrmuește de bani, de aceea și vedem că s'au făcut cercetări mai ales asupra boalelor animalelor folositoare (boi, porci, oi, cai, găini, etc); despre boalele oamenilor sau ale copiilor nu s'a găsit încă timp de ocupație! Credem că ar fi foarte frumos și bine să facem o societate, care să strîngă bani pentru scopul de a lupta cu anghina, scarlatina și cu alte boale molipsitoare. Indată ce sumele strînse ar fi destul de mari s'ar putea publica un premiu mare pentru acel care ar descoperi

un medicament care să tămăduască scarlatina, sau tifosul, cum tămăduesc frigurii, etc. Tot o dată s'ar putea cere și să se cercetească calea pe care anghina se propagă pentru a întreprinde nimicirea tuturor cauzelor care îi priesc, adică pentru a scoate boala cu rădăcinii cu tot. Noi credem că o asemenea societate ar fi foarte la timp și că în scurt ar reuși în lupta începută.

Facem apel la toți cetitorii noștri, la cei cari au copii și au fost loviți de nenorocire și au trebuit să stea cu mâinele încrucișate de față la torturile copiilor iubiți; la cei cari au copii și până acuma au fost scutiți, dar se pot aștepta la asemenea nenorociri în fie ce moment; la cei cari n'au, dar simțesc milă pentru nenorociți și se revoltă împotriva tiranilor noștri microscopici și tocmai de aceea mai de temut. Facem apel și îi rugăm să facă propagandă pentru reușita acestei idei și fără întârziere să facem societatea și să ne punem pe lucru.

Pentru început acei cari sînt hotărîți a face parte din această societate, să bine voască a trimite o înștiințare la Redacția „Contemporanului“.

Red. „Contemporanului“.

Încercări de Metafizică materialistă

de Vasile Conta.

(sfârșit)

Conta crede că între materialişti și spiritualişti iese abia *ceva mai mult* de cât o simplă sfadă pentru cuvinte, zice D-sa, Spiritualişti își închipue spiritul aproape în același fel cum își închipue materialişti *forța*. De pe aceasta se vede că aice spiritualist, înșamnă un filosof care crede că totul se reduce la spirit.

Conta arată că spiritualişti își închipue principiul lor metafizic universal, ca o substanță ce nu se poate pipăi, ce n'are formă nici întindere, pentru că acești filosofi își îndreaptă luarea a minte asupra facultăților psihice pe cari le studiază numai prin observarea internă și prin cugetare, ne luând în băgare de samă trupul și cu atît mai puțin forma lui. Din potrivă materialişti ajung a-și închipui principiul universal ca *ceva* ce poate fi pipăit, întins, că *ceva* a căruia formă amintește pe a corpurilor, pentru că se ocupă aproape numai cu studiarea acestora. De aice urmează că principiul universal acel *ce* la care se reduce lumea poate avea și alte aspecte mai mult sau mai puțin deosebite după felul de viață, de îndeletnicire și prin urmare de cunoștinți experimentele ale cugetătorilor.

Pe urmă arată deosebirea de întindere a sferei principiilor metafizice. Sfera în care cugetarea omului primitiv se poate învîrți cu privire la cantitatea de materie de spațiu și de timp iese foarte mică de aice urmează că și sfera principiilor metafizice, cari prin natura lor se rapoartă la totalitatea lucrurilor cunoscute sau chiar cu puțință de a fi închipuite, au la omul primitiv o sferă foarte mică. Sfera de cugetare și prin urmare și a principiilor metafizice se lărgește treptat cu cât înaintează omul pe calea civilizației, cu cât cunoștințele sale experimentale se înmulțesc și inteligența sa se disvoltă prin diferențierea organelor cerebrale. A-

cest progres se face treptat de la perioda fetişismului până la perioda materialismului, în această din urmă omul putînd cuprinde cu mintea sa o mai mare cantitate de cît totdeauna de materie, de spațiu și de timp.

Prin sferă de cugetare înțelege Conta nu numai lucrurile cunoscute cu siguranță, dar și pe acele cari se pot măcar închipui. De aceea perioda materialismului ieste caracterizată nu numai prin un număr mai mare de cît totdeauna de cunoștinți pozitive, dar și prin puterea imaginației de a pătrunde mai departe de cît totdeauna în infinitatea spațiului, timpului și materiei. Ar fi o greșală dacă ne-am închipui că omul a avut în totdeauna o idee de nemărginit. În teoria fatalismului (despre care vom vorbi în curînd) a arătat că ideea infinitului nu ieste de cît ideea neputinței noastre de a trece chiar cu închipuirea dincolo de oare-care *marginde cantitate*; așa că în adevăr cîmpul liber al imaginației nu ieste infinitul în înțelesul obișnuit, ci o parte mărginită dintr'însul. Se poate compara sfera cunoștințelor pozitive cu globul pămîntesc, atunci atmosfera ar înfătoșă întinderea pe care imaginațiunea o poate împlia cu creațiunile sale. Pentru a face bine înțeleasă ideea sa, Conta arată cum sînt selbateci cari nu-și pot închipui număr mai mare de cît 5 și cum numerele în adevăr închipuite și înțelese au mers tot crescînd și acum au ajuns mai mari de cît orî cînd, tot o dată ne dovedește că deși putem scrie numere orî cît de mari, dar nu ne le putem închipui de cît greu și tot ieste o margină din colò de care avem numai o idee vagă, nehotărîtă de mărime.

Conta susține că măsură progresului ideilor metafizice ieste în acela-și timp măsura gradului de civilizație; de oare ce ideile metafizice se desvoltă paralel cu toate celelalte elemente ale civilizației.

În adevăr dacă sfera ideilor metafizice ale unei popor ieste mai mare de cît a altuiea, aceasta însemnează

că și sfera cunoștințelor pozitive ieste mai mare, prin urmare științele mai dezvoltate.

În privința folosului ce trage omul din natură negreșit că-l vom afla mai mare acolo unde sfera cunoștințelor pozitive ieste mai mare, adecă unde ideile metafizice au sferă mai întinsă, căci omul luptă cu natura întemeindu-se pe cunoștințele sale.

Sfera moralei încă a mers crsscînd paralel cu a ideilor metafizice și sentimentele de solidaritate sînt mai puternice acuma de cît tot deauna în trecut.

In privința *frumosului și a artelor frumoase* vedem că cu cît omul ieste mai civilizât cu atîta găsește frumuseți mai în adîncul lucrurilor, fiind adînc impresionat de părțile cele mai delicate, mai intime și mai puțin bătătoare la ochi ale acestora. Sfera concepțiunilor și creațiunilor artistice ieste mai largă în perioada materialismului de cît totdeauna.

Cităm acuma în întregime o bucată, căci din aceasta se vede că în privința literară Conta ieră *realist* sau *naturalist*.

„*Se înțeloge că ori ce artist, fie iel pictor, muzicant, literator, etc, care ieste la înnălțimea culturēi generale din timpul în care trăește, dă ca bază lucrărilor sale artistice datele științelor pozitive din acel timp și numai deasupra acestei baze, adecă numai pentru ceea ce trece dincolo de sfera cunoștințelor pozitive ale timpului, iel clădește cu creațiuni proprii de ale imaginațiunei sale. Ieste adevărat că cei mai mulți artiști din timpurile noastre mai; cu samă literatori și sculptori, se mărginesc în a imită modelurile remase de la Greci și Romani, adecă a face opere cari ar fi potrivite pentru starea de cultură a Grecilor și a Romanilor dar nu pentru a noastră. Rutinariii înse și imitatorii servili nu se pun la socoteală cînd e vorba de a constată și a caracteriză faza actuală prin care trece inteligența generală. Pe lîngă rutinari, cari după natura lucrurilor trebuie să fie mai numeroși, se află și artiști originali cari se în-*

spiră de la epoca în care trăesc și crează opere în conformitate cu cultura generală a acestei epoci.“

Conta făgăduia că va dezvoltă ideile sale asupra realismului într'o scriere specială, dar nefericirea noastră ieste că oamenii cei cum se cade se duc unul după altul în floarea vrîstei, iar alții ca acel cu *clima palestinei* trăesc până pe la 100 de ani.

Observări critice.

N'am voit să întreprup șirul ideilor lui Conta pentru a arătă în ce privință mi se pare că se înșală sau cel puțin că se exprimă prea încurcat.

De mai multe ori a repetat că pentru materialistii principiul ultim al lunei ieste *forța*. Ideea ieste greșită. Ieu cred că tendența materialismului ieste de a negă existența forței. După teoriile nouă ale fizicei totul se reduce la *materie în mișcare*, adecă la particule întinse, impenetrabile și în mișcare, prin urmare principiul universal al lunei se înfătoșază de o cam dată astfeliu materialistilor și tot acestui principiu îi admit și proprietatea de a simți în anumite așezări și mișcări.

De atracțiune, electricitate, lumină, etc, negreșit că n'a putut gîndi Conta și a le numi pe dinsele forțe, ci de bună samă a crezut că materia nu va fi existînd așa cum se arată ci va fi manifestarea *forței*. Aice înse forța nu mai poate avea înțelesul cu care ne-am deprins din fizică, ci ieste un nume dat principiului universal și se potrivește cu *voința* lui *Schopenhauer*, etc.

Într'un loc la pagina 178 zice : „Inse după multe observațiuni și comparațiuni s'a constatat că toate forțele corpurilor susceptibile de a fi percepute cu simțul exterior se reduc la urma urmei la mișcare, adecă la strămutarea succesivă a corpurilor sau a părților lor dintr'un loc în altul.“ De aice urmează că Conta știea că toate așa numitele forțe naturale nu există și că forța ieste un *nume* căruia nu-i corespunde ceva real și ne-

atârnat de materie. Ieu cred că ieste mult mai lămu-
uit a negà existența forței de cît a face ca Büchner, de
exemplu, în „*Force et matière*“, adecă a zice că nu ieste
materie fără putere și putere fără materie. Cuvîntul
forță are în sine ceva întunecat aduce aminte de ceva
asemănătoriu cu *duhurile* selbatecilor și trebuie să fie
izgonit din știință. La urma urmei cum am mai zis lu-
mea se îmfațoșază mterialismului științific ca *părțile*
întinse și impenetrabile în mișcare. Dar dacă ideea de
putere ieste alungată de știința fizice, atunci ce înțeles
mai poate avea cînd am zice că pentru materialistii cei
mai înaintați materia se reduce la o manifestare a
forței? Să însemneze că materia se reduce la manifes-
tarea mișcării și că mișcarea ieste principiul universal
al lumii? Dar ce înțeles poate avea admiterea existen-
ței unei mișcări fără ceva care să se miște, căci în fond
la aceasta ajungem? Nu vād nici un chip și nici un folos
de a ne face o idee mai lămurită de principiul lumii
de cît acea la care ne duc științele pozitive și prin ur-
mare mai departe de părțile întinse și impenetrabile
în mișcare cari sînt substratul lumii nu putem închipui
altă ceva.

Mai cred că spiritualismul ieste o greșală curată,
o transformare silită a credințelor neîntemeiate ale sel-
batecilor primitivi, care astăzi sub loviturile progresului
științelor pozitive a ajuns a și închipui *ceva neîntins* ca
existînd în realitate și cu existență deosebită. Putem
privi acest rezultat ca o *soluțiune* fără înțeles a unei
ecuații. De pildă dacă am întrebă ce mărime va avea
corpul format în cutare sau cutare condițiuni, sau care
s'ar supune la cutări condițiuni și am găsi după rezol-
virea ecuației *zero*; ce ar trebui să conchidem? Că se
va face un corp care va avea mărimea zero, ori că în
condițiunile date nu există de loc vre un corp. Cred
că nime n'ar stă le îndoeală și ar admite al doilea în-
țeles. Ce se întîmplă cu spiritualismul? O școală filo-
sofică ținîndu-se de credințele populare admite existen-

ța unui *ce* numit spirit și-l crede cauza tuturor fenomenelor psihice. Dar acel *ce* trebuie să se supue la condițiunile impuse de progresul cunoștințelor noastre și lepădînd dintr'nsul orî *ce* calități cari n'ar putea să fie susținute, cari s'ar părea lovitoare, etc. ajung să aflu că *spiritul* trebuie să nu fie întins, să aibă cu alte cuvinte mărimea zero! Spiritualiștii în loc să vadă ca ipoteza lor s'a redus la absurd, stăruesc cu o îndărătnicie neînțeleasă a admite că spiritul există, dar n'are întindere! Cevă care există fără să ocupe loc în spațiu, deși are existență reală și neatîrnată mi se pare o absurditate și prin urmare de lepădat.

Nu înțeleg cum Conta credea că între spiritualiști și între materialiști ieste abiea ceva mai mult de cît o *sfadă pentru cuvinte*, ar fi așa dacă ar crede materialiștii că principiul universal ieste *forța*, căci prin această trec în lagărul spiritualiștilor. Forța și spirit sînt închipuiri intrate în mintea omenirei pe aceeași cale și din cele mai vechi timpuri puterile naturei au fost duhuri și duhurile puteri. Ce ieră *atracția* alta de cît un duh care împingea moleculele una spre alta, ce ieră *puterea vitală* de cît un spirit care regulă și combină după anumite planuri materia?!

După ideea mea spiritualismul se reduce la zero, iar materialismul îi ȳea locul. După cum n'a admis Conta ideea lui Spencer că religia și cu știința trebuie să se împace și că ajung la același rezultat așa nu pot admite că spiritualismul se va împacă cu materialismul, unul va omori pe celălalt și învingătorul chiar de acum se vede, va fi materialismul. Nu ne mierăm dacă mai găsește spiritualismul credincioși, căci vedem că și fetișismul găsește, dar adevăratul sistem filosofic de acum ieste materialismul.

Dacă materialismul se ocupă de fenomenele psihice reușește ale explică pe toate și împinge la urma urmei la concluzia că acel principiu al lumii care ni se înfățoșază ca întins, impenetrabil și în mișcare ieste înze-

strat cu senzibilitate și conștiință și că în particulele mișcate în anumite chipuri se petrec fenomenele psihice.

Dacă am sta aice totuși sistemul lumii cu trecutul și cu viitorul ar fi explicat de materialism, ne facem o idee cum ar fi văzut și cunoscut lucrurile o ființă veșnică cu inteligența foarte mare, cu simțurile peste măsură de fine care ar fi privit din afară întreaga mișcare veșnică a materiei facerea și desfacerea lumilor, începutul ființelor viețuitoare, etc.. Acea ființe n'ar fi avut înse idee despre stările noastre psihice, noi înse știm că anumite mișcări sînt însoțite de asemenea stări.

Dacă voim să înaintăm mai adînc atunci ne vedem siliți a recunoaște că din pricina constituției minții noastre nu putem cunoaște *cum ieste pricipiul lumii în sine*, nu putem să ne închipuim despre dînsul că ar fi o forță sau un spirit, căci atunci ne-am pune în contradicere cu rezultatele științei contemporane și orî cum nu vedem ce ne-ar împinge la aceasta. Ne putem înse încredința că în adevăr nu se poate ca lucrurile se fie cum ni se par, se poate ca între ceea ce ieste în adevăr și între ceea ce simțim ca întindere, etc, se fie aceeași deosebire ca între *senzatica de lumină și eterul în mișcare*, putem înse fi încredințați că pricipiul lumii ieste supus *fatalității* și că nu samănă nici cît de puțin cu ceea ce și-au închipuit oamenii sub numele de D-zeu. Cum că D-zeu nu există și că este o ipoteză adusă la absurd nu mai trebuie dovadă, dacă am dovedit pentru spirit, căci D-zeu ieste un spirit mai puternic care a absorbit mai pe toate celelalte.—

În scurt nu cred că se poate face compromis între spiritualism și materialism că toate încercările de împăcare vor rămănea zădarnice. Viitoriul ieste al științei prin urmare al materialismului.

Ioan Nădejde.

UN POET AMOREZAT.

În „Cimpoiul“ găsim o poezie de *D-l Popini*, care de și samănă cu multe din poeziile ce se publică în jurnalele noastre literare, păcatul înse cade de o dată pe a D-sale; numai începutul e greu le va veni și celorlalte rîndul. Cea mai mare parte din poeziile noastre n'au alt merit (?) de cît că sînt rimate, mai de parte nemic. Idei din cele mai curioase, sentimente ce nu mai omenesci nu samănă a fi, fraze ce n'au nici un înțeles, cuvinte sunătoare fără a fi la locul lor; sînt cu îmbielșugare. Ce le pasă poezilor de adevăr, pare că în poezie se cată aceasta? Cu cît vei spune lucruri măi nebunești cu atîta iești mai mare geniu poetic, dacă lumea nu înțelege e pricina că lumea n'are simțul poetic și doar aceasta nu va opri pe poet de a scrie; iel va scrie chiar de ar fi să se înțeleagă numai iel singur.

Iată poezia:

Acum sau nici odată.

Acum sau nici uă dată! — Eu nu mai am răbdare
Să mai mă'nchin la tine, că-n van mă pedepsesc
Plîngînd și în genunche tîrit cu deșădare
Tu rece frumuseță! nu simți cît te iubesc?

De și-aveam ochi-n lacrimi, scâldați în suferință
Într'înșii ardeă eternul c'un foc consumător
De mi-am pierdut și mințea și sacra conștiință
Ajuns'am din victimă calău ne'ndurător!

Nimic nu te mai scapă de patima mea cruntă
Ce gême cu turbare în pieptu-mi sbuciumat
Vulcanică ardoarea ce inima-mi frămîntă!
Și nu știu cum răbdat'am? de nu te-am zugrumat.
Dar nu vezi tu femeie! prin multa-ți nepăsare
Tu m'ai făcut salbatec, de pot să te omor!

Nu plînge nu — E numai fantastica-mi visare
De-ai suflet? simpte milă! de nu-ți inspir amor.

Să încercăm a traduce în limba muritorilor sentimentele poetului „*Acum sau nici o dată*“ e un ultimatum, cu alte cuvinte poetul vrea să pună iubitei cuțitul la gât, să-l iubească acum. Poetul ne spune că numai are răbdare să se închine la o frumu-

sețe rece care îl privește cum se degradează stînd în genunchi și care nu are nici o îndurare. Mai spune că scos din răbdare, nemic nu o va mîntui de patima lui cruntă, care-i clocotește în piept ca un vulcan! Se mai meară iel singur cum de nu a zugrumat-o; tot o dată îi spune să bage samă că l-au făcut selbateg cu atîta nepăsare și că se poate ca într'un moment să o omoare. La urmă furia poetului trece și sfătuește pe iubită (?) să nu plîngă că aceasta e numai o visare, o roagă că de are suflet să simtă cel puțin milă dacă nu amor.

Pentru a înțelege cît e de ris o poezie cu asemenea idei, n'avem de cît să ne inchipuim că lucrurile să petrec aeva. Așa, iată nu om care stă și vorbește și de o dată ca un epileptic, bof! la pămînt, începe a sărută papucii și rochia unei femei, rugînd-o să aibă milă de iel, că pierc, moare, de nu-l iubește! Frumos tablou! acel care, poate cu cîte-va minunte mai înainte, se laudase între prieteni că bărbatul are mai multă minte în ciubote de cît femeea în cap se tîrește ca un vierme, se lingusește ca un rob nemernic, și pentru ce? — *Pentru a căpăta amor de pomană!!*

Tabloul e nostim, să vedem acuma dacă și ideea ce presupune e tot așa de înaltă. Din cele arătate urmează că poetul crede, că amorul se poate cersii și prin urmare da de pomană, cum să dă o pine, un pahar de apă, etc Dacă e așa ar fi mai bine să-și lege un ochi și la pod.

Un om în starea normală, nu se poate înamora la cea întăit vedere ca trăsniț de fulger, căci un asemenea amor ar fi foarte superficial; în amor nu poate să joacă rol nutha forma, ci și oare care potrivire de caracter, de sentimente, și de idei. De aceea zic, că acela ce ar iubi cum trebuie, acela care ar vroi iubire și nu milă, va căută a se înprieteni și pe urmă a face numai cunoscute sentimentele lui persoanei pe care o iubește, întrebînd dacă e iubit sau nu, fără a se pune la tocmeală sau a cere de pomană, ori a dori să fie cinele ce-l ține iea pe brațe.

Acela care iubind cere de la femeie sacrificii sau milă, ori să aibă îndurare, nu simțește de cît o iubire (?) foarte josnică, și care ar merita ori ce alt nume numi acel de iubire nu.

Dacă femeea îl va iubi atunci nu se cheamă sacrificiu, iar dacă nu, pace bună: ce e de făcut, căci de poronceală se pot căpăta ciubote, haine, dar iubire nici o dată. Iear dacă poetul crede că se poate, și cînd zice „aibi milă ori îndurare și mă iubește“, iea îi poate zice tot așa de bine „aibi îndurare și mă iubi“, căci sigur de se poate poronci cui-vă să iubească, i se poate poronci și să nu iubească.

Nu poate simți iubire acela care măcar cu vorba se tîrește

înaintea iubitei. În iubire nu trebuie să fie unul rob și celălalt inger, sau unul diavol și celălalt copil caprițios, căruia de frică să nu țipe, i se aduce tot la picioare, chiar stelele, luna și soarele se aduc măcar în poezie.

Ca fraze sforăitoare și fără înțeles putem cită pe aceasta: „*In ochii mei ardea eternul*“ ce însemnă? Doar că, privirea-i semănă cu a unui locuitoriu de la „*Mărcuța*“. Mai spune că se mieară cum de n'a zugrumat'o, că l'a făcut selbatec și poate să o omoare. Încearcă de zi cuiva în proză asemenea lucruri de vrei să vezi pușcăria, pe cînd în poezie, habar de grijă n'ai, nime nu-ți zice: *negri-ți-s ochii*. Să mai zici că nu e bine să fii poet?! Poetilor li e slobod să amenință, să se înjosască, să omoare chiar, bine înțeles numai cu condeiu, să spue năzdrăvăniele cele mai mari, puțin le pasă de se potrivesc ori ba faptele scrise de ieș naturei omenestii. Poezia trebuie să fie fantastică poetul acum vorbește cu o stea, acuma cu o floare care îi zimbește, acuma cu un riu pe care îl întrebă să-i răspundă; pentru poet toate sînt însuflețite. Îmi vine a crede că cea mai mare parte de poeți nu s'au ridicat cu mintea mai sus de cît selbatecii feteșiști, cari cred că în toate lucrurile hălăduesc duhuri.

Cu cît poezia e mai fantastică și mai neînțeleasă, cu cît sămănă mai mult a fi ieșit din gura Pitiei, cu atîta zic că e mai inspirată. Mulți găsesc sublimul în două cuvinte sforăitoare dar cari n'au un înțeles d. e. *eternul arde cu foc consumătorii*.

Priviți ce matamorfoză suferă poetul nostru, din blînd și supus, se preface în selbatec și fioros, că e în stare să zugrume *idolul* la care cite-va minute mai înainte se închină; de o dată face o săritură mortală și cade, ca unul care în delir voește, a sfășia cîți-va oameni, iar în urma accesului sleindu-se puterile cade fără simțire.

Poetul după ce se satură de plîsete de vaete și de îngenuchieri, de o dată *turbează*, începe a mugii, a sfășia și pe urmă, venindu-și în fire, spune că nu e de cît un vis! Mărturisirea trebuie să fie foarte înbucurătoare pentru vecinii D-sale, căci alt-felii sigur trebuia să fie cam îngrijiiți....

La urma urmei îmi vine a crede că toți cei ce fac asemenea poezii, întrebuintază și înaintea redactorilor de jurnale ca și înaintea femeilor, acelea-și mijloace. De ce nu, cînd așa numai pot bate doba de sentimentele ce-i insufă. Cine a făcut o dată această gimnastică o poate face cu ușurință, cînd vra, unde vra și cui vra. Ori cum ar fi, dorim succes tuturor tinerilor cari vor apucă pe această cale; știind înse cît sînt de vătămătoare femeilor asemenea lucruri, nu mă pot opri a nu le șopti

un leac pentru asemenea boală epidemică de care se zice că suferă parte din tinerime: dare de spete afară, câteva dușuri reci ca liniștitoare, iar dacă boala nu trece atunci să se dea în îngrijirea Doctorilor.

*

JIDOVUL LEȘESC

P A R T E A I.

AJUNUL CRĂCIUNULUI.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O odaie într'un han Alzațian. Mese, bănci, un cuptoriu de spijă, un ceasornic mare de părete. În fundul casei uși și ferești dînd în uliță. O ușă la dreapta dînd în innăuntru casei, la stînga ușa bucătăriei. Lîngă ușă un dulap mare de stejar. Sara, o luminare aprinsă pe masă. Ecaterina femeea primariului stă lîngă furcă. Pădurariul Heinrich intră prin fund ; îi tot alb de omăt.

I.

Ecaterina, Heinrich

Heinrich, (*bătînd din picioare*).—Omăt și iar omăt. (*pune pușca după ceasornic*).

Ecaterina.—Iear la sat, Heinrich.

Heinrich. Zeu așa ; în ajunul Crăciunului trebuie să te desfătezi o leacă.

Ecaterina. Știr că ți-î gata sacul cu făină, la moară.

Heinrich. Bine, bine, n'am nici o grabă ; Walter îl va încărca în căruța.

Ecaterina. Tot aice e Anabaptistul ? Pare că-l văzusem plecînd de mult.

Heinrich. Ba nu, nu! Deșartă păhare la *Berbecele de Aur*. I-am văzut trăsura înaintea băcăliei lui Harwig, încărcată cu zahar, cafea, scorțișoară, ieră peste tot acoperită cu omăt. He! Doamne, doamne știe să trăească bine.... Ți mai place și vinul mai cu samă cel bun, și are dreptate. Vom plecă împreună.

Ecaterina. Nu te temi că vă veți returnă?

Heinrich. Iei, d'apoi ne vei împrumută un finariu. Numai să-mi aducă întâiu o garafă de vin alb; știți D-ta vin alb de Hünevir? (*se așază rizînd*).

Ecaterina. (*strigînd*) Lois!

Lois. (*din bucătărie*). Doamnă!

Ecaterina. O garafă de Hünevir pentru Domnul Heinrich.

Lois, iarăși.— In dată.

Heinrich. Vinul acesta încălzește; pe așă vreme chiar de acesta trebuie.

Ecaterina. Da, numai tot iea, sama e cam tare.

Heinrich. Fii liniștită, toate vor merge bine. Numai spune, mă rog, doamnă, primarele nostru e bolnav, de nu se arată.

Ecaterina. A plecat la Ribeaupville sint cincî zile.

II.

Lois, intrînd. Iată garafa și un păhar, Domnule Heinrich.

Heinrich. Bine, bine! (*toarnă vin*) Așă! primarul e la Ribeaupville.

Ecaterina.— Da și noi îl așteptam să vie în astă sară. Dar să mai țin bărbații de cuvînt să vie cînd zic, dacă apucă a se duce undevă!

Heinrich.— Atuncî trebuie să fii sigură că verișorul D-tale nu-l va lăsa să plece așă degrabă. Dar, mi-ar plăcea și mie să fac o preumblare în țerile unde se face vin. Ce e drept la aceasta m'ăși prinde mai degrabă de cît să cutrier pădurile.— Inchin în sănătatea D-tale.

Ecaterina.— (*cătră Lois*).— Ce ascuți mă rog acolò, Lois? N'ăi nemic de făcut? (*Lois iese fără să respundă*). Pune unt delemn în finariu pentru ca să-l iea Heinrich.

III

Cei de mai înainte, afară de Lois.

Ecaterina.— Slugile voesc numai de cît să asculte tot ce se vorbește.

Heinrich.— Pun remășag că primarele s'a dus să aducă vin pentru nuntă?

Ecaterina, rizînd.— Lucru ce se poate.

Heinrich.— Chiar mai înainte, se vorbea la *Berbecele de Aur*, că Domnișoara Mathis și sergentul de jandarmi Christian au să se iee. Nu prea credeam. Nu e vorbă Christian e băet voinic și cinstit, înse domnișoara Ana e cea mai bogată fată din sat.

Ecaterina. Dar ce crezi că tot dea-una trebuie să te uiți la parale?

Heinrich. Ba nu, nu, din potrivă! numai mi se pare că primarele. . . .

Ecaterina. Ba! chiar te înșeli, Mathis nici n'a întrebat cât are; ci a zis îndată: Ieu mă învoesc, numai Ana să fie fericită!

Heinrich. Dar Domnișoara Ana, îi mulțămită?

Ecaterina. Da iea îl iubește. Și fiind că nu voim de cât fericirea ieî, de aceea nu ne uităm la bogăție.

Heinrich. Dacă toți sînteți mulțămiți.... sînt și ieu de asemenea! Văd că Dl. Christian are noroc, și ași vrea să fiu în locul său.

IV.

Cei de mai înainte, Nickel.

Nickel, intră cu un sac de făină în spate.— Iată-ți sacul cu făină, D-le Heinrich, bine cîntărit.

Heinrich. Bine, bine, pune-l în ungheri.

Ecaterina, mergînd la ușa bucătăriei. Loie poți pregăti mîncarea lui Nickel.

Heinrich, sculîndu-se. Iau să văd de am luat toate lucrurile. (*deschide tașca*). Iată făina.... tiutiunul, scortîșoara, hali-ciurile pentru iepuri, cele două ocă de sopon.... dar îmi lipsește încă ceva.... Ah! sarea. Iau privește am uitat'o pe teșgheaua moșului Harwig... Ce vuet ar fi mai făcut femeea mea. (*iesè*).

V.

Ecaterina, Nickel, pe urmă Heinrich.

Nickel.— Trebuie să știi, doamnă, că pîrăul e așa de înghetăt, că dacă s'ar opri de măcinat, ghiața ar veni până în lătoc și dacă urmăam înainte s'ar putea întîmpla ca atunci, cînd s'a stricat roata cea mare.

Ecaterina.— Trebuie de așteptat să vie Mathis. Mai avem mult septămîna asta de măcinat?

Nickel.— Nu, navala pentru Crăciun s'a trecut . . . poate vr'o douzeci de saci.

Ecaterina.— Bine, poți să mînaci, Mathis n'are să întirzie. (Heinrich vine din fund cu un pachet în mînă).

Heinrich.— Iată am isprăvit! Acum am toate. (*Își așază pachetul în tașcă*).

Nickel.— Așă dar, pot să opresc moara

Ecaterina.— Da, vei mînca pe urmă. (*Nickel iese pe ușa bucătăriei, Ana vine din dreapta*).

VI

Ecaterina, Heinrich, Ana.

Ana.— Buna sara D-le Heinrich.

Heinrich, *înturnîndu-se.*— He! mata iești, domnișoară, buna sara . . . buna sara! . . . Noi vorbeam tocmai de D-voastră

Ana.— De mine ?

Heinrich.— Da, negreșit . . . (*Își pune tașca pe o bancă; și iea o mîtră plină de mierare*). Ei! Ei! cît sînteți de veselă și de mîndru îmbrăcată . . . E nostim, pare că mergeți la nuntă.

Ana.— Glumiți, D-le Heinrich ?

Heinrich.— Ba nu, nu glumesc, zic ce gîndesc; știți bine. Obrăjeii cei rumeni, boneta cea așă de frumoasă, rochia cea așă de bine făcută, ciobotelele cele mici, sigur că nu sînt menite pentru plăcerea unui pădurariu bătrîn ca mine, ci pentru altul. (*face din ochi*). Da, da pentru altul pe care îl cunosc ieu bine.

Ana.— Așă! Ce zici? . . .

Heinrich.— Da, da, se poate zice că iești o fată frumoasă, bine făcută, veselă, și cu vină în coace . . . și că celălalt nalt . . . știți bine, cu mustețele castani, cu ciubotele mari, nu-i de plîns . . . Nu . . . nu-l plînge de loc (*Walter crapă ușa din fund și viră capul, Ana se uită*).

VII

Cei de mai înainte, Walter.

Walter, *rizînd.*— Hei, a și înturnat capul . . . dar nu-i iel . . . nu-i (*întră*).

Ana.— De cine vorbești moșule Walter ?

Walter, *rizînd cu hohot.*— Ha! ha! ha! Vedeți ce-s fetele . . . până la urmă se fac că nu știu nimic.

Ana, *cu nevinovăție.*— Ieu nu înțeleg . . și nu știu ce voiți să ziceți.

Walter, *ameninșînd'o cu degetul.*— Așă, Ana . . . Bine, fiind că te ascunzi; pentru că nu vrei să spuți nimic, și fiind că

mă ieși drept un nătărău, care nu vede și nu știe nemic, să știți că ieu Daniel Walter am să-ți leg calțaveta.

Heinrich. Ba ieu.

Ecaterina.— Sînteți bătrîni și nebunî

Walter.— Nu sîntem așa de nebunî pe cît părem. Zic că voiți pune miresei calțaveta și așteptînd, să bem împreună în sănătatea lui Christian. Ian se vedem dacă Ana va avea curajul să nu bea; atunci sigur că nu-l iubește.

Ana.— O! mie îmi place vinul bun, și cînd mi se dă beu . . . Iată!

Toți, rîzînd . . . Ha! Ha! Ha! acumă totul s'a descoperit.

Walter.— Aduceți șipul, aduceți să bem cu Ana. Va fi pentru întăea-și dată, dar nu cred că va fi și pentru cea de pe urmă, de sigur că vom bea împreună la toate botezurile.

Ecaterina, strigînd . . Lois ! . . Lois ! . . . Scoboară în pivniță . . . și iea un șip din hrubă. (*Lois intră, și pune un finariu aprins pe masă pe urmă iese*).

Walter. Ce înșamnă acest finariu ?

Heinrich.— Pentru ca să-l pun la trăsură.

Ana, rîzînd.— Veți pleca cînd va resări luna. (*suflă în finariu*)

Walter, (ieară-și).— Da . . . Da . . . pe lună . . (*Lois aduce un șip și păhar pe urmă intră în culcuș. Heinrich toarnă.*) În sănătatea lui Christian și a Anei. (*ciocnesc păharele și beu*).

Heinrich, punînd păharul. Minunat. . . minunat.... Pe vremile mele înse nu s'ar fi petrecut lucrurile așa.

Ecaterina. Ce lucruri ?

Heinrich. Măritarea (*se ridică, se pune ca cum ar fi vroit să se aperse, și lovește din picior*). Ar fi trebuit să se lupte. (*se pune jos*). Da, dacă din nefericire un strein ar fi venit să iea pe cea mai frumoasă fată din țară, pe cea mai plăcută și mai bogată.... Miș de draci!..... Heinrich Șmit ar fi strigat: „Stăi pe loc! Stăi! să vedem!“

Walter.— Și ieu mi-ași fi luat un par și ași fi alergat!

Heinrich. De sigur, dar tinerii de azi nu mai au inimă; nu gîndesc altă de cît să bea și să fumeze. Ce ticăloșie! Nu doar că zic aceasta pentru a birfi în contra lui Christian, nu, îl cinstim și-l prețuim; dar credem că asemenea măritare e o rușine pentru flăcăii de pe aice.

Ana. Și dacă ieu n'ași fi vroit pe altul ?

Heinrich, rîzînd.— Cu toate acestea ar fi trebuit să mergi.

Ana. Da m'ași fi bătut în contra celor ce nu m'ar fi lăsat.

Heinrich. A! dacă e așa, numai zic nemic. De cît să mă bat cu Ana, mai bine mi-ar fi plăcut să beu în sănătatea lui Christian. (*rîd și ciocnesc*).

Walter, (*in adins*). Ascultă Ana vreau să-ți fac o plăcere.

Ana. Oare ce, moșule Walter ?

Walter. Chiar acuma cînd veneam am văzut pe Christian sosind cu doi jandarmi. De sigur că vra să-și tragă ciobotele, și într'un șfert de ceas....

Ana. Ascultă !

Ecaterina. Ce vînt bate ! Numai de n'ar fi Mathis pe drum.

Ana. Nu...! nu!... vine iel... (*Christian vine din fund*).

VIII.

Cei de mai înainte, **Christian**.

Toți, *rizind*. E iel!... E iel!...

Christian. Scuturînd pălăria și batînd din picioare. Ce vreme ! buna sara, Doamnă Mathis, buna sara, Domnișoară Ana (*Îi strînge mîna*),

Walter, Vedeți că nu s'a înșelat !

Christian, (*cu mierare privind pe ceialaltți, rizind*). Iei, ce mai ieste noi ?

Heinrich. Iei serjente, noi rîdem fiind că Domnișoara Ana a strigat de innainte : iel îi !

Christian. Atît mai bine, dovadă că gîndea la mine

Walter. Cred și ieu ; căci întorcea capul de cîte ori se deschidea ușa.

Christian. E drept Domnișoară ?

Ana. Da, e drept.

Christian. Acum îmi place ! Ieată ce se chieamă a vorbi. Îmi pare bine să aud pe Domnișoara Ana. (*Își pune pălăria în cuiu și sabiea în colț*). Asta mă încălzește și zeu am nevoie.

Ecaterina. Viț de departe, Domnule Christian ?

Christian. De la Howald, Doamnă, de la Howald. Ce omăt ! Am mai văzut ieu omăt în Auegnia și în Pirinei, dar ca acesta n'am văzut nici o dată. (*șede și-și încălzește mînele la sobă tremurînd*). Ana s'a grăbit să iasă și se întoarnă din bucătărie cu un urciur de vin pe care îl pune pe sobă).

Ana. Cred că va fi mai bine de încălzit vinul.

Walter, *rizind cătră Heinrich*. Cum îl îngrijește ! Sigur că pentru noi nu s'ar fi dus să cate zăhar și scortîșoară.

Christian. Iei dar D-voastră nu vă petreceți zilele în omăt ; și nu aveți nevoie să vă încălziți.

Walter, *rizind*. Da, mulțămită D-lui, căldura nu nelipsește și noi nu tremurăm ca acest serjent. Și pe lîngă acestea e jalnic

să vezi un serjent de jandarmi tremurînd lîngă o fată frumoasă, care îi dă zăhar și scortîșoară.

Ana. Tacî moșule Walter, ar trebui să-ți fie rușine să gîndești asemenea lucruri.

Christian, rîzînd. Apără-mă, Domnișoară, și nu mă lăsa să mă ponegrească moșul, care își bate bine joc de omăt și de vînt lîng'un foc bun. Așî vroi să văd ce mutră ar face dacă ar sta ca mine cinci ceasuri afară.

Ecaterina. Ați petrecut cinci ceasuri în Howald? Doamne ferește, grozavă slujbă!

Christian. Ce vroiti?... Pe la vr'o două au venit să ne înștiințeze că contrabandierii de la *Banca de la roche* au să treacă apa, o dată cu noaptea, cu tiutiu și cu prav; a trebuit să merg călare.

Heinrich. Iei și au venit contrabandierii?

Christian. Ți-ai găsit! tâlharii! Au fost înștiințați; sigur au trecut prin alt loc. Nicî acuma nu mă simțesc din pricină că am..... (*Ana toarnă vin în pahar și-l dă*).

Ana. Poftim, D-le Christian, încălzăște-te.

Christian. Mulțamesc Domnișoară! (*bea*), știți că mi-a priit.

Walter. Nu-î pretențios serjentul!

Ecaterina. Ană, adă cana; nu mai am apă în muietoare. (*Ana merge și cîntă cana pe dulapaș la stînga. Cătră Christian*). Christian, ai încă noroc; ascultă ce vînt e afară.

Christian. Da, a început a bate cînd ne am înîtlnit cu doctorul Franț (*ride*). Inchipuți-vă că nebunul de moșneag se întorcea de la Șneeberg cu o bucată de piatră, după care se dusese să o desgroape din năruituri: vîntul bătea și mai îl îngropa în omăt cu sanie cu tot.

Ecaterina. (*cătră Ana care toarnă apă*). Destul, îți mulțamesc. (*Ana se duce și pune cana pe dulapaș, pe urmă își iea panerașul cu lucru și se pune lîngă Ecaterina*).

Heinrich, rîzînd. Mai că să poate zice că învățați aceștia sînt niște nebuni. De cîte ori nu l'am văzut pe doctor întorcîndu-se cîte de două poște, numai ca să vadă niște pietre acoperite de mușchi și care nu-s bune de nimic. Apoi nu-î lipsește o doagă?

Walter. Da, îi plac toate lucrurile din vremile trecute; obiceiurile vechi și pietrele vechi; dar cu toate acestea e cel mai bun doctor din țară de aice.

Christian, implîndu-și liuleaua. Negreșit..

Ecaterina. Ce vînt! Dar cred că Mathis va avea atîta minte să se oprească unde-va. (*vorbind cătră Walter și Heinrich*). Vă ziceam bine să plecați, acuma ierați liniștiți a casă.

Heinrich, *rizind*. Domnișoara Ana e vinovată, nu trebuia să stîngă finariul.

Ana. Așă! ierați tare bucuroși să mai rămăneți.

Walter. Doamna are dreptate făceam mai bine de plecam.

Christian. Strașnici ierni aveți pe aice.

Walter. Nu în toți anii serjente; de cincisprezece ani n'a fost una așă.

Heinrich. Nu, din iarna leahului nu-mi aduc a minte să fi văzut atîta omăt. Dar în anul cela, Șneeburgul ieră acoperit de omăt din cele întăiū zile ale lui Noemvrie; și frigul a ținut până la sfîrșitul lui Marte. Cînd s'a desghețat, toate apele au vărsat, nu vedeai de cît șoareci și cîrțiți înecați pe cîmpuri.

Christian. Și din pricina aceasta o numesc iarna leahului?

Walter. Nu, din altă pricină, un lucru grozav, și de care oamenii de aice își vor aduce totdeauna a minte. Doamna Mathis își amintește de bună samă.

Ecaterina. Știi bine Walter, întîmplarea aceea a făcut destul zgomot.

Heinrich. Atuncia serjente puteai să capeți crucea de onoare.

Christian. Dar ce ieră mă rog? (*vijitură de vînt afară*).

Ana. Vîntul se întărește.

Ecaterina. Da, copilă, numai de n'ar fi tată-tău pe drum.

Walter. *cătră Christian*. — Pot să-ți istorisesc lucrul de la început până la sfîrșit, fiind că l'am văzut ieu singur. Ascultă, astăzi chiar sînt cincisprezece ani de cînd ieram la această masă cu Mathis care își cumpărase moara de vr'o cincî șase luni, cu Diederih, Omaht, cu Ioan Reter, pe care îl numeam ciobotariū și mai mulți alții cari odihnesc acuma cu toții. Mai tîrziu ori mai de vreme vom merge toți acolo; fericiți acei ce n'au nemic pe cuget. (*In acest minut Christian se pleacă, iea un cărbune cu mîna își aprinde liuleaua și se pune la marginea mesei*). Ieram gata să jucăm în cărți, și în odae ierau încă mulți, cînd pe la vr'o zece se auzi clopotul unei săneii ce se oprî la ușă, și îndată un leah întră, un jidan leșesc, om de vr'o patruzeci și cincî ori de vr'o cincî zeci, voinic și bine făcut. Imi pare încă că-l văd întrînd cu mantaua cea verde, blănită, și cu iarmurcă, cu o barbă mare și cu niște ciubote mari căptușite cu blană de iepure. Iel ieră negustoriū de pîne. Zise întrînd.. „Pace cu D-voastră;“ Toată lumea întoarse capul și gîndi, „De unde vine oare? . . Ce vroeste?“ fiind că jidaniū leșesci cari vînd seminți, nu vin în țară de cît în luna lui Fevruar. Mathis îl întrebă: „Cu ce vă putem sluji? Dar iel fără să respundă, începū a-și deschide mantaua, și a deslegă un chimeriū ce-l avea la șolduri. Puse pe masă chimeriul, în care se auzea

aur, și zise: „Omătul e mare, drumul e greu puneți-mă calul în grajdii, peste un ceas am să plec.“ Pe urmă, iea o garafă de vin, fără a vorbi cu cine-va, ca un om supărat care gîndește la trebile lui. La unsprezeci ceasuri străjeriul Keri veni, toată lumea se duse, leahul remase singur. (*Afară vînt mare, vuetul unui geam care se strică*).

Ecaterina. Vai de mine, ce s'a întîmplat?

Heinrich. Nu e nimic doamnă, un geam s'a stricat, au lăsat de sigur vre-o fereastă deschisă.

Ecaterina, sculindu-se.— Trebuie să merg, să văd. (*iese*).

Ana, strîgînd.— Să nu ieși . . .

Ecaterina, din bucătărie.— Fii liniștită, vin îndată.

IX.

Cei de mai înnoite afară de Ecaterina

Christian. Nu văd încă, moșule Walter, cum ași fi putut căpăta crucea?

Walter. Dar mai așteaptă o leacă: a doua zi s'a găsit calul Leahului sub podul Wechem, și vr'o sută de pași mai departe, în pîrau s'a găsit mantaua, și și iarmurca plină de sînge. Cît despre dînsul, nu s'a putut afla nici acuma ce s'a făcut.

Heinrich. Toate sînt adevărate. Jandarmii din Rothau au venit a doua zi, măcar că ieră omăt; mai cu samă de atuncea s'a pus aice brigada.

Christian. Și nu s'au făcut cercetare?

Heinrich. O cercetare! Da de sigur..... Cîtă osteneală nu și-a dat jandarmul Kelz! Ce n'a alergat, ce n'a strîns marturi, a scris procese verbale! Să nu mai vorbim de judecătoria de pace, de procuror și de doctorul Hornus, cari au venit să vadă mantaua, bățul și iarmurca.

Christian. Dar trebuie să fie presupus pe cineva?

Heinrich. De sigur presupunerile nu lipsesc nici o dată; dar trebuiesc dovezi. Pe vremea aceea frații Kasper și Yokel Hierthes, cari stau la capătul satului, aveau un urs bătrîn, cu nasul și urechile rupte, mai aveau un măgariu și trei cîni mari, pe cari îi duceau la iarmaroace de comedie. Așa cîștigau destui bani; și beau la rachiu cît le plăcea. Tocmai cînd s'a întîmplat istoria cu leahul ieși ierău la Wechem, vorba mergea că ar fi dat trupul la dobitoace, și că de aceea nu s'au găsit de cît mantaua și iarmurca pentru că ursului și cînilor le fusese destul trupul. Au stat ieși chiar cînsprezece luni în închisoare dar la urmă le dădură drumul, căci nu se putu dovedi nimic în contra lor. Măgariul

ursul și cîniî au pierit. Frații s'au apucat de făcut străchinî, și Dl. Mathis le-a închiriat baratca cea din colț de la Chenevières. Iei trăesc acolo și nu plătesc nici o lețcae.

Walter. Mathis e prea bun pentru asemenea hoți, trebuia de mult să-i fi măturat.

Christian. Ceea ce-mi povestiți mă înspăimîntă; n'am auzit nici o dată o vorbă despre aceasta.

Heinrich. Trebuia să vie vorba..... Căci credeam că știți mai bine de cît noi.

Christian. Nu, întăea-și dată aud. (*Ecaterina intră*).

X.

Cei de mai înaintea, Ecaterina

Ecaterina. Ieram sigură că Lois a lăsat fereastra bucătăriei deschisă. Poți să-i zici cît îți place să închidă ferestrele, că tot nu te ascultă. Acuma toate geamurile s'au stricat.

Walter. Iei Doamnă, îi tînără, la vrîsta iei ai feliu de feliu de gînduri în cap.

Ecaterina, șezînd. Christian! Fritz e afară vroește să-ți spue ceva.

Christian. Fritz, jandarmul?

Ecaterina. Da, i-am zis să între, dar n'a vroit. E vre o treabă ceva.

Christian. Iei da, știu ce ieste. (*Se ridică, iea pălăria, și se ducă spre ușă*).

Ana. Christian, da ai să te întorci?

Christian, în ușă.—Da, îndată (*iese*).

XI.

Cei de mai înaintea afară de Christian

Walter. Ieată ce vra să zică un om cinstit, un om blind dar care nu glumește cu tâlharii.

Heinrich. Da, Dl. Mathis are noroc că a găsit asemenea ginere; de cînd îl cunosc în toate îi merge bine. Mai întăiî cumpără hanul, în care George Houte s'a ruinat. Fie care gindea că nu va putea nici o dată să-l plătească, dar ieată că mușterii bunî sosesc mereu, și strînge..... strînge banî..... plătește... cumpără livada Bruche, douăsprezece pogoane de la Finckmath, fiere-steaua de la trei stejari..... Pe urmă moara, mai pe urmă magazia cu scînduri. Domnișoara Ana crește..... Mathis pune banî în ipotece bune.... ieată că-l numesc primar.... și nu-i mai lipsea de cît un ginere, un om cinstit, econom să nu asvirlă banî pe ferești, să placă fetei, și pe care toți să-l cîntească.... Iei, și ieată că Christian Bême vine, un om cum trebuie și de care nu se

aude de cît bine !.—Ce vrei ? D. Mathis s'a născut în o zodie bună ! Pe cînd ceialaltî asudă ca să poată trăi de azi pe mîine ; iel se înbogătește. Nu e așa Doamnă ?

Ecaterina. Nu ne plîngem.

Heinrich. Da, și ceea ce e mai frumos, e că vi se cuvine ; de aceea nime nu vă pizmuește ; și fie care gîndește :—Sînt oameni cinstiți și-sî au cîștigat averea cu muncă.—Fie căre e mulțămît de fericirea Anei.

Walter. Da, fericită căsătorie !

Ecaterina. Ieată Christian se întoarce.

Ana. Da aud, șporii pe scări. (*Ușa se deschide și Mathis se înfătoșază învălit cu o mantă mare tot alb de omăt. Cu căciută, cu biciușcă în mină și cu șpori.*)

(va urmă)

Traducere din *Erekmanu Cha'rian*

de **Sofiea Nădejde.**

Elemente de Geologie

PENTRU CL. III GYMNASIALE ȘI LYCEALE

prelucrate după noua programă

de

Simione C. Mihaelescu

PROF. DE SC. NATUR. LA LICEUL DIN CRAIOVA. 1881.

Între Geologia D-lui Michaelescu și între a D-lui Nanianu ieste mare deosebire, cetind opera D-lui Michaelescu vezi că ai a face cu un om inteligent, dar care nu ieste în curent cu știința, pe cînd la D-l Nanianu ieste ceva care trece peste așteptările celor mai pesimiști, o adevărată aiurare.

La pag. 3 vedem că pămîntul s'ar fi chieamînd grecește Γῆ, Γεος ? ! Ce vor zice elevii din a treia cari după o lecție de grecește vor află că pămîntul se chieamă Γῆ, Γῆς ? Mi se pare, că vor privi cam cu ironie pe D-l autorii.

La pag. 4 vedem că autoriul crede în diluviu sau potoape produse prin rîdicarea violentă a munților, ba chiar ne spune că potopul cel vestit al lui Noea a fost pricinuit de rîdicarea Anzilor?! Ne mai spune că aceste perturbațiuni omorau ființele de pe suprafața pămîntului și că după fie care cataclism, natura (?) creă ființă nouă în locul celor despărute. Iată prin urmare toate greșele școalei vechi geologice admise încă de D-l Simeone Michaelescu cînd acuma se știe cu siguranță că asemenea cataclisme n'au avut loc și că schimbarea coajei pămîntului și a ființelor vii s'a făcut pe nesimțite. Rîdicarea munților nu o mai explică știința acuma, ca produsă prin rîdicări violente, și potoape, așa cum și le închipue D-l Michaelescu, nici n'au existat.

La pag. 8 vedem că autoriul admite că pămîntul ieste topit în năuntrul său, pe cînd singura presupunere în armonie cu cunoștințele actuale ieste soliditatea părții năuntrice a pămîntului.

La pag. 9 vedem că se spune că cutremurele de pămînt sînt produse de materiile topite, ce se găsesc în mijlocul pămîntului, pe cînd acuma se știe că sînt cutremure produse din aceleași pricini ca vulcanii și altele, cele mai multe, prin feliurite schimbări de echilibru între părțile coajei pămîntului și prin năruituri de peșteri subpămîntene, etc . . Mai vedem un efect ciudat al cutremurelor. anume *arăarea vulcanilor*, dar numai la pag. 9 a cărții D-lui Michaelescu și nu în natură.

La pag. 10, găsim înșfîrșit că : *vulcanii sînt niște resuflători pre cari providența i-a ales pentru a ne scuti de pericolele ce ni le-ar cauză cutremurele de pămînt*. Negreșit că aceasta credință ieste tot așa de întemeiată ca și aceea, că „*providența a făcut borte în pielea mîțelor tocmai în dreptul ochilor pentru a nu le astupă ochii*“.

Ciudat lucru, cînd auzi că Providența n'a găsit alt meșteșug de a ne scuti de cutremure, de cît vulcanii! Noi știeam că chiar erupțiunile vulcanilor sînt însoțite de cutremure. Cetește, D-le Michaelescu, descrierile e-

rupțiunilor și vei vedea. Apoi providența de care vorbiți, de ce a făcut astfel în cît să nu fie nici cutremure, nici erupții vulcanice! Apoi dacă providenței îi pasă de ființi, de ce n'a regulat rîdicarea munților astfel ca să nu se pricinuească potoape cari să omoare toate ființele vii? De ce a făcut asemenea sistem solar în care omenirea de pe pămînt va pieri tocmai după ce va fi ajuns să fie fericită, căzînd în soare cu pămînt cu tot și prefăcînd-se în aburi, ori va îngheța de frigul pricinuit prin recirea soarelui? Toate acestea sînt lucruri de cari nu și-a bătut capul D-l autoriu. Dacă va zice că D-sa nu a avut să se îngrijască de asemenea lucruri făcînd Geologia. voi zice că ar avea dreptate, dacă s'ar fi mărginit a înșiră faptele demonstrate fără a mai vorbi de resuffători, etc.

La pag. 10 ne spune că vulcanul se face prin arătarea unei rîdicături conice, în vîrful căreia pămîntul se crapă și dă naștere gurei vulcanului, numită *crater*. Acuma se știe foarte bine că muntele conic din jurul craterului se formează din materiile aruncate de vulcani, iar nu din rîdicarea păturilor vechi. cine va fi cetit *Principiele de geologie* ale lui Lyell nu va mai putea înainta asemenea monstruoziții, dar e mai ușor a copia un manual de cit a ceti scrierile fundamentale în privința Geologiei și a te folosi de dînsule!

La pag. 11 aflăm nu fără veselie că insula *Santorin* a apărut în veacul nostru în urma unor cutremure de pămînt, pe cînd se știe că Santorinul ieră încă de pe timpul puterii Fenicienilor și chiar în vrîstele preistorice. Frumos ieste dacă elevii vor află că profesorul le spune asemenea neadevăruri, dacă D-l autoriu ar fi cetit ceva mai pe larg despre Santorin n'ar fi spus monstruoziții, dar așa a copiat fără să înțeleagă fraza autoriului strein și a amestecat Santorinul cu Iulia.

La pag. 11 vedem cu mîerare că toți *Gaiserii* aruncă apă fierbinte la intervale de cîte $\frac{1}{6}$ de oră și la înălțime de 50 m. Frumos, ce plan să fi avut provi-

dența făcînd toți *Gaiserii* la felîu? Ce însemnează a nu cunoaște lucrurile! Dl. autorîu generalizează faptul gaiserului celui mare din Islanda și crede că toți sînt la felîu!!

La pag. 21 pe spune că *porfirul se află mai ales în munții (?) în cari sînt depozite de cărbune!* Ce legătură tainică și neînțeleasă admite Dl. Michaelescu între stîncele porfirice și depozitele de cărbune nu înțelegem.

La pag. 28 aflăm că *granitul nu este alta cevă de cãtu efectul recerei masei încandescen'i a suprafecei terestre.* Pentru această frumoasă descoperire învechită nu putem de cît mulțămî D-lui autorîu. Am ajuns ca Oceanica, dacă vrei se afli tipurile cele mai vechi de mamifere, orî chiar de oameni trebuie să mergî în Australia, vrei să afli cele mai vechi ipoteze științifice, cari dătează din copilăria științei să vii în România și să cetești cărțile de școală.

La pag. 31 aflăm între moluște: *Spirifer, Paradoxide; bohemicus, Trinucleus*, pe cînd ieste lucru știut că *Paradoxides* și *Trinucleus* sînt crustacei (trilobiți) și nu poate fi vorba de greșală de tipariu, căci mai jos urmează și crustaceele și încă cum. Ieu cred că n'a luat sama și s'a înșelat cu atlasul lui Schreiber, dar efectul ieste în totul asemenea celui ce ne fac băeții, folosîndu-se de cunoștințele unui profesor de Geologie, pentru a-i înșiră la gramadă tot felîul de nume și cum se întîmplă sub cuvînt de fosile caracteristice.

La pag. 31 ne hărăzește autoriul cu terenuri carbonifere și pe noi și pe cei din Transilvania. Așă spune că noi avem pături carbonifere la *Bahna, Ilovitia, Plostina* pe cînd se știe foarte bine că asemenea terenuri lipsesc și de la noi și din Transilvania, la *Bahna* cum a arătat Dl. Gr. Ștefănescu sînt pături terțiare și nu carbonifere, orî cum ar fi de încîlcit studiul D-lui Ștefănescu, dar după publicarea lui nu mai ieste îngăduit unui profesor de Geologie a mai înnaintă asemenea monstruozițăi.

La pag. 32 aflăm că în epoca carboniferă ieră mare cantitate de *acid carbonic* și de aceea ieră vegetațiunea așa de puternică !! Uită Dl autoriu că în vremea aceea ierau și animale aeriene precum insecte și reptile și că chiar plantele au nevoie de oxigen pentru respirație.

La pag. 33 vedem că în perioada primară predominau vegetalele, iar cea secundară natura (!!) și-a întors toate puterile asupra animalelor !! Ciudată idee trebuie să-și fi făcând școlarii de providență și se vor fi așteptând ca azi mine să-și întoarcă toate puterile asupra..... cine mai știe ce gîngăniș, dar mie mi se pare că tot are ceva dreptate Dl. autoriu și că degeabă îl brăzdez, chiar exemplul cu țara noastră arată că providența s'a pus cu toate puterile la produs plagiatori și specialiști monstruoși.

La pag. 35 aflăm că *Ichtyosaurii* aveau etichete ca delfinii, iar *Plesiosaurii* ca broaștele țestoase. „O fi că-i lumea rea.“

La pag. 38 aflăm că pachidermele au fost cele din urmă animale din perioada terțiară. Întăiu că numele de pachiderme nu se mai întrebuintază în înțelesul celălalt D-sa sau mai bine a fost lepădat de tot chiar și al doilea că nu-i adevărat.

La pag. 39 aflăm că florile provocau dezvoltarea insectelor, în deșert se vor căzni școlarii să înțeleagă cum. Teoria relațiilor între flori și insecte ieste foarte însemnată, dar de ce n'o înțelege Dl. Simione C. Michaelescu !

La pag. 48 aflăm că perioada quaternară se împarte în *diluviană* și *glacială*. Dl. autoriu dă aici dovadă de lipsa cea mai desăvîrșită de știință. Ne spune că așa numitele păături diluviene s'au format înainte de epoca glacială, căci zice la pag. 50. „*Abia scapase pamântului de cataclismului despre care amu vorbitu (ad. de diluviu) și natura și-luase avîntulu în dezvoltarea funcțiilor animate, dintr-o dată se vedîu împedicata în mersulu*

ei prin unu altu fenomen, pote mai formidabilu ca cele de antaiu.“.... „Urmă temperatura glaciale.“

Ca pricină a diluviilor cunoaște D-sa cum am mai spus rîdicările munților și anume unul pricinuit de rîdicarea munților Norvegiei și altul de a Alpilor !! Se vede că a uitat pe a Anzilor !

Diluviul cel pricinuit de munții scaudinavi, zice D-sa, că a înecat partea de la miează noapte a Europei. iar cel pricinuit de Alpi partea mijlocie și de la miează zi a Europei.

Dl. Michaelescu nu știe că blocii eratici n'au putut fi aduși pe cît de sloiuri de ghieață, căci alt feliu cum ar avea colțurile și muchile netocite. D-sa crede că belovani eratici au fost aduși de potop? O undă cum voește Dl. Mihaelescu n'ar fi putut fi pricinuită numai prin rîdicarea unui lanț de munți. Fă socoteală și vezi, D-le autoriu.

Acuma se știe că din topirile ghetarilor s'au pricinuit cursuri mari de apă, dar fie care depozite diluviale (dacă voiți) au urmat după epoci glaciare și nu cum zice D-sa.

Apoi despre epoca glaciară ne face mulțime de poezie, păcat uumai că nu se potrivește cu adevărul. Dl. Mihaelescu crede că cîmpiele europene au fost acoperite dintr'o dată cu o mantă de neaună și de ghieață. Dl. autoriu uită că elefanții și rinocerii cei mai numeroși din acele vremi aveau blănuri groase și nu ierau în primejdie a pieri de frig. Nu trebuie să se treacă cu vederea că cercetările mai nouă au dovedit că Europa din epoca glaciară semănă cu Noua Zelandă din zilele noastre și că se știe ce schimbări ar fi trebuitoare pentru a pricinui epoci glaciare.

Le pag. 54 ni se spune că specia calului se stinse în Europa prin cataclisme și nu prin influința omului. Așa ceva, niște insecte să nu fi fost oare în stare a stinge o specie de animale? Cercetările nouă au arătat ca pricină neînsemnate pot aduce nemicirea unei specii.

La pag. 59 vedem că autoriul socoate că rozetoarele sînt mai nouă de cît pahidermele, pe cînd în adevăr insectivorele și rozetoarele se vor fi aflat tocmai din cretaceu!!

Omul îl vedem pus la urma tuturor și însoțit de lingușirea, *capu de operă a creațiunei*.

La pag. 61 și 62 vedem înșirați munții după vechimea lor, adecă D-sa după Dl. Brînză primește ideile greșite ale lui *Elie de Beaumont*. Dacă cetea pe Lyell de sigur că lucră altfelii.

Ce se mai zic de limbă și de contraziceri? Ca modele bune de imitat voiți cită: *abitare* în loc de locuite pag. 50, *sulevațiune* în loc de ridicare (pag. 50), rume-gătoarele atît de *copioase* (?) în înțeles de numeroase (pag. 41), *estinsu* în loc de întins (pag. 32), *abundante* în loc de îmbielșugată (pag. 23), etc. Apoi greșeli de limbă cîte voiți.

Pe scurt cartea deși neasemănat de bună față cu a D-lui Naniuanu, ieste totuși foarte rea și vătămătoare.

Verax.

Iași, 12 Septemvrie 1882.

Declarație.

După absolvirea cursului a patru clase Normale din Iași, în anul Școlariu 1881—82, Domnul Directoru Petru Cujbă, mi-a alteratî conduita din Atestatul, datu la ântăiu Iulie 1882, adăugând notița următoare: „NB. In ultimulî anulî i s'a imputatî câte-va abateri de la regulele disciplinare interne“. După ce dejă Domnii profesori diriginți mi-au iscălitî Atestatul cu No. 241. Subsemnatulî veldend nedreptatea ce mi s'a făcutu de D-lu Directoru, am făcutu o petiție către Domnii profesori diriginți, prin care am arătatî faptulî comisî; lăsînd ca să delibereze cum voru crede de cuviință.—Petiția am dat' o în ziua de 7 Septemvrie, când ieră

convocată conferința Domnilor profesori, pentru a decide asupra corectanților. În urmă s'a luat și casul meu în cercetare. După o discuție de câte-va ore s'a găsit că cele arătate de mine în petiție sunt adevărate. S'a pus rezoluție pe ea, ca să-mi se dea un nou Atestat fără acea notiță și de a se închiea un *Prescriptiv-Verbal* în această privință.— Domnul Director a consimțit de o cam dată.— A treia zi după multă cugetare din partea Domnului Director mi se dă un nou Atestat, totu cu No. celui întâiu, cu pecetea școlii și cu iscălitura Domniei Sale, fără acel *Nota Bene*.

Atunci mă duc pe la Domniii diriginți pentru ca să-lu iscălescă. Dar primesc răspuns: „Că după ce voru veni la școlă“. Când Domniii diriginți vinu la școlă, nu mai găsesc nici petiția și nici *Prescriptiv-Verbal* închiețu; căci Domnul Director voea ca să trecă lucrul în ascuns.— A patra zi lucrul s'a petrecut ast-feliu: Domnul *Maisner* profesor și dirigintele Clasei a IV, cere Atestatul de la mine pentru ca să-lu iscălescă. După ce îl iscălesce, Domnul Director pune mâna pe Atestat și spune: „Că dacă ceialaltii domniii diriginți nu vor ca să iscaleasca fără *Prescriptiv-Verbal* și fără ca să existe petiția la dosariu; atunci Domnia sa nu dă nici noul Atestat din mâna sa“. Mie nu-mi făcea nimic cu acesta; căci lucrul trebuia acum, să se petrecă între Domnul *Maisner* și Domnul Director, care a luat Atestatul din mâna D-lui *Maisner*. În fine a cincea zi Domnul Director recurge la indulgența Domnilor Diriginți, pentru ca să dea o altă petiție, înse la adresa Domniei Sale. Mai mulți din Domniii diriginți foarte indulgenți și compătitori pentru Domnul Director, admit propunerea sa.— Atunci Domnul Director; nu se mulțamește cu ceea ce-mi făcuse, adevă că mi-a atăcat existența într'unu modu lașu, atâtu moralmente câtu și materialmente, pentru care n'ași voi să-lu lasu în pace; nu se mulțamește dîcu cu atâta; că îmi dice: „Ca să punu în petiția ce voi adresa-o către Domnia sa, că cu celu întâiu Atestat, nu roea Domnul *Revidor* respectiv, ca să-mi dea comună“. Adică în altu chichionu să mă arunce. Silitu însă din cauza timpului și a intereselor familiare, semnatul am datu o altă petiție, nu însă cum dicea D-lui, ci am disu: „Ca să-mi elibereze un nou Atestat conformu meritelor“. Constrinsu fiindu așa, a făcutu, când și ceialaltii Domniii diriginți, sâtu de atâta muncă mi-au iscălitu noul Atestat, totu însă sub cuvîntu de protestare.

Domnul Director dicea: „Că notița din Atestat, a adaus'o în urma unei denunțări, făcută în urma examenului, de unu colegu alu meu, astăzi absent, numit *Teodorescu Constantin*“.— A uitatu însă că s'a dovedit că faptul nu este așa. Martor fiind și

Domnul profesor de Musică, Dimitre Ionescu, care a asistat la cercetarea faptului ce mi se impută. Când chiar D-lu Directoru a spus că denunțarea nu ieste adevărată; dar ca să stau o zi în internat, pentru că am vorbit cam nepoliticos cu D-lu, când am și stat.

Dacă lucrul este așa, pentru ce mi-a adaus nota, după ce au iscalit Domni diriginți Atestatul, după cum singuru a declarat în conferență? Pentru ce a scris câte-va abateri, când, în realitate nu rădică de câtă una? Și care nici nu este. Pentru ce atunci mi-a dat un nou Atestat? și încă pe ce cale? Unde decă pôte fi rațiunea și echitatea procederei Domniei Sale. Ietă dar procedarea sa din trecut și prezent și cum pôte fi ore în viitor?

Pentru ce unu absolventu din anul acesta, i-a dat Atestat-cu conduită bună, ca și mie în prezent, când el chiar a comis furtu chiar la finea anului absolvirii sale. Faptu recentu, bine constatat și cu probe destul de palpabile; pentru care n'a primit nici cea mai mică pedepsă;—căci Domnul Directoru a sciutu cum trebuie să procedeze cu unu și cum cu alți.—Absolventulu ce a comis faptul se numesce.... despre care faptu Domnilor profesori nu li-s'a făcutu cunoscutu. Multe alte abateri s'ar dovedi, dacă s'ar face o cercetare serioasă. Apoi câte alte inegalități n'am suferitu față cu alți elevi, în totu timpul câtă am fost în școlă în anii din urmă;—căci eu am fostu acela care am arătat Domnului Dimitrescu, când a fostu rânduitu în cercetare în anul scolariu 1880, am arătată dicu tôte abaterile Domnului Directoru Petru Cujbă.

Despre tôte aceste scrise sînt gata a respunde ori când; de aceea vă rog foarte multu Domnule Redactoru, pentru a arată publiculu cele scrise mai sus.

Radianu Nicula.

Din partea noastră, cerem anchetarea faptului, nu pentru că ne așteptăm la vre o neplăcere pentru D-l Cujbă. dar pentru ca să se știe.

Redacția.

Cărțile D-lui Nanianu.

(urmare)

La pag. spune că : *la vegetale găsim numai un fel de țesătură, cea celulară, pe când la animale șese, și celulele de la animale sînt formate prin filamente și lamele care se întrecresc. Greșală colosală, căci și vegetalele au mai multe țesături și la animale toate țesăturile se fac prin transformări de celule.*

Apoi D-sa nu știe că plantele se resuflă ca și animalele absorbînd oxigen și dînd afară acid carbonic și că absorbirea acidului carbonic de părțile verzi este o adevărată nutriție. Negreșit în cărțile de pe cari copiază D-sa nu puteau fi cuprinse descoperirile cele nouă. Dar pentru copii, nu-i așa, D-le Nanianu, merge și așa ? !

La pag. 36 spune ca alimentele se împart în *plastice*, cari intră în formarea țesăturilor și *respiratoare* cari dau prin ardere naștere căldurei animale. Altă vechitură, care se află în mare cinste și în unele școli din Iași de vreme ce am găsit-o într'un manuscris. Acuma se știe că toate alimentele ieu parte la formarea organismului și la producerea căldurei.

Dl. Nanianu numără *deodenul*, adică întăia parte a intestinului subțire la stomah. In adevăr iată ce zice: Sucul gastric, înse nu disolvă de cît substanțele azotoase, iar cele neazotoase, p. c. sînt materiile grase, acestea se digerează în duoden prin acțiunea bilului (fierii) și a sucului pancreatic. In această parte a *stomahului* alimentele se deosebesc într'o substanță mai liquidă albicioasă și opacă, care se numește *chil*, etc. Afară de o desăvîrșită încurcare babilonică nu vedem în explicațiile nutriției. etc. și acest om se laudă că este fără păreche pentru *chiuritatea și precisiunea* explicațiilor ! Tare de duh va fi fiind Dl. ex membru colaboratoriu (la ce ?) al societăței fizico-matematice !

Tot în zoologia d-sale vedem cangurul pus între *ovo vivipare*, adică între animalele ale căror ouă se

clocesc și ciocnesc în pîntece, de aici se va fi luminat Dl. de la București care pune într'un abecedariu ceva asemănătoriu.

Despre faptul că sînt nervi de simțire și nervi de mișcare nu vrea se știe Dl. autoriu, se vede că a copiat o carte mai veche de cît descoperirea aceasta!

La clasificare împinge naivitatea până a ne spune că singura clasificare întrebuițată ieste a lui Cuvier! Va fi fost pe vremea pe cînd se scriea cartea de pe care ai copiat D-le Năniene, dar de atunci?!

La clasificare găsim puși la un loc *elefanții*, *porcii rinocerii*, *caii* sub numele de pahiderme. Acuma înse elefanții formează un ordin; *porcii* cu *boii*, etc. alt ordin; iar *caii* și *rinocerii* împreună cu tapirii altul. Frumos de tot!

La păseri nu știe că *trituratorii*, *pipotă* sau *rînză* este același lucru, iar *ventricula succenturiată* care se află înainte de *rînză* nu ieste cu dreptul numită *trituratoriu*.

Apoi vedem ploșnițele puse afară dintre *hemiptere*, și pe *purici* îi pune la un loc cu *ploșnițele* și cu *păduchi*!!

Despre *trichine* și *tenii* ce să mai spun? Dl. Nanianu crede că *caenurus* este un gen deosebit, iar despre *tenii* crede că se fac din *lințile* din cari se fac și *trichinele*.

În *Geologie* întîlnim lucruri din cale afară de ciudate. Așa ni se spune că păturile ce formează scoarța globului s'au așezat din ploile cari cădeau pe pămînt și că vulcanii precum și cutremurele de pămînt sînt pricinuiți, prin aprinderea substanțelor combustibile aflătoare în lăuntru. De sigur că gîndea Dl. Nanianu la pucioasă, cărbunii de pămînt, etc.

Apoi ne mai spune că vegetalele sînt mai vechi pe pămînt de cît animalele. Despre pești ne spune că s'au arătat numai din devonian, despre mamifere și păseri nu spune de cînd, de bună samă pentru că a copiat vre o vechitură de pe la începutul veacului. Despre om de asemenea nu ne spune că s'a arătat din miocen și nu

găsește de cuviință a ne vorbi despre vristele de *pietră*, de *bronz*, de *fier*, etc.

D-l Nanianu crede că în terenul *cretaceu* domină *creda* pe cînd numai departe de cît la noi cretaceul se compune mai ales din *pietră* de năsip!!

Potopul biblic se bucură de ocrotirea mărinimoasă a D-lui autoriu de vreme ce-l primește a cumă cînd geologii îl izgonesc de pretutindenea cu înverșunare.

Dintre scrierile criticate aici principiile de clasificare sînt copiete de pe a D-lui Mihali, cari sînt copiete de pe una franțuzească, cum, am arătat în No. 7 la pag. 263. Negreșit că vor fi și celelalte copiete, dar până acuma n'am putut pune mîna pe texturile originale ale *Întroducerei*, *Cosmografiei* și *Geologiei*.

(Va urma)

T. U.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Supunerea Femeilor.

(Prescurtare din *Stuart Mill*.)

C. I.

Mill arată și lămurește cît se poate de bine toate punctele cele mai însemnate din chestiunea femeii.

Supunerea femeii în numele legii, cît și a obiceiului ieste rea; și nu e nici o îndoială că e una din piedecile cele mai însemnate pentru înnaintarea omenirii. În locul ieii ar trebui o egalitate desăvîrșită.

A apăra cauza femeii e destul de greu, nu din lipsă de dovezi, ci pentru că robiea femeii ieste întemeată pe sentimente; și în tot-dea-una cînd o credință e împlintată pe acestea, în zădar i se mai aduc în potrivă dovezile cele mai puternice. Pe cînd dacă ar avea de temeiu judecata și dacă aceasta s'ar dovedi greșită, nime n'ar mai îndrăzni să o susție, în vreme ce cu sen-

timentul nu isprăvești nici o dată; ori ce ai spune, ori ce dovezi puternice ai aduce; tot se pare că rămâne ceva ascuns care nu poate fi combătut: sentimentul spune că așa e bine și așa trebuie să fie.

E foarte greu de învins o părere pe care toată lumea o crede bună. Trebuie un talent rar pentru ca să poți face măcar să te asculte. În tot-dea-una cel ce învinovățește e datoriu să aducă dovezi, și nu învinovățitul. Nu e de ajuns să învinovățești pe cineva că a făcut o crimă, ci trebuie să dovedești aceasta. Cu femeile lucrul nu se petrece așa, bărbații zic: că iele sînt incapabile pentru cutare ori cutare lucru, nevrednice pentru a fi libere și a se bucura de aceleași drepturi de cari se bucură ieii; dar nu-și bat capul să dovedească cele ce zic. Puțin le pasă dacă le zicem că ieii cari strigă că sînt pentru libertate îs de rea credință, nedovedind pentru ce nu dau femeilor drepturile și libertățile de cari se bucură bărbații. Ieii trebuie să aducă dovezi puternice pentru cele ce susțin; iar dacă nu pot atunci n'au dreptate și fac o nelegiuire. Așa ar fi în ori ce altă discuție, dar aici nu e așa. Dacă vroesc să reușesc cît de puțin, trebuie nu numai să răspund la tot ce vor zice cei de părerea deosebită, dar încă să-mi închipuesc și să combat tot ce ar mai putea zice, să găsesc argumente pentru ieii și tot o dată să le combat. Și după ce voi fi resturnat toate argumentele lor, îmi vor cere să arăt părerile mele, dînd dovezi sigure cari să nu poată fi combătute. La urmă după ce voi fi împlinit această datorie, aducînd o armată întregă de argumente, resturnînd la pămînt pe toți protivnicii miei, tot vor zice că n'am făcut nimic; fiind că supunerea femeii după cum am mai zis se sprijină de o parte pe părerea lumii întregi, iar de alta pe sentimente; și noi prin dovezile noastre nu putem lucra de cît asupra judecății.

Mill arată că trebuie o cultură înaltă pentru a putea scoate pe oameni din credințele lor greșite și din

obiceiurile cu cari s'au deprins din copilărie și pe cari putem zice că le au chiar în sînge. Dacă stăpînirea bărbatului ar fi urmat din o cugetare asupra lucrurilor, orî dacă la început s'ar fi încercat cum e mai bine ca să cîrmuească femeea orî bărbatul, orî ca să fie egalî, sau să nu-î lese femeei nici un amestec în afacerile publice; și la urmă că iea trebuie să fie supusă pe vieață unui bărbat, poate că pe timpul acela cînd s'ar fi încercat ar fi fost bună. Dar trebuie de cugetat și de nu uitat că ceea ce ieră bun și priitoriū în trecut nu e numai de cît bun acuma. Dar e bine știut că această părere nepriitoare femeei nu se sprijină de cît pe teorie și nu s'a încercat nici o dată altele. Această neegalitate nu e întemeată pre vre-o teorie socială, orî pe vre-o cunoștință mai înaltă care ar avea de scop fericirea omenirei; ci numai pe puterea bărbatului: iel a fost mai tare și de aceea femeea i-a fost roabă. Mai întăiū a supus'o prin puterea brutală, iar cu timpul chiar prin legî.

In cele dintăiū vremî ale istoriei, cea mai mare parte de bărbați ierau robî; a trebuit veacuri pănă ce bărbați înțelepți să aibă curajul să arăte că nu e dreaptă nici folositoare omenirei; și acuma se poate zice că robiea nu se mai află în Europa, dar jumătate din omenire, zace încă în această stare deși sub o formă îmblinzită. Cu toate îndulcirile ce s'au făcut sexului femeesc, totuși semnul selbateg al sclăviei nu s'a șters încă. Ie de mierat cum s'au schimbat în societate atîtea lucruri cari ierau întemeate pe putere iar aceasta a ramas. Observînd bine vedem că aceasta întărește ideea că neegalitatea femeei vine de acolò că iea a fost și ieste încă mai slabă de cît bărbatul.

Trăim într'un timp cînd dreptul celui mai tare nu se arată așa de fățiș; chiar acei ce se folosesc de iel au obiceiul de a se ascunde; *toți zic că nu puterea domnește ci legea, pare că această ar fi altă ceva de cît tot cea dintăiū numai sub alt nume.* Legea fiind fiica pute-

rei trebuie să i se supue și să o asculte. În deșert se linguesc unii cu ideea că dreptul celui mai tare a pierit. Ori ce urmă de bărbărie care a căzut, a trebuit putere care să o restorne; nu-și închipuește cineva cit sînt de trainice obiceiurile cari au puterea în partea lor. Obiceiurile rele se șterg foarte încet, începînd tot-deauna de la cele mai mici, mai puțin însemnate și mai neîntrebuințate. Să nu uităm că cei ce au avut și au puterea legiuită avusese înnaînte pe cea fizică, și foarte rar se întîmplă să o pieardă pe cea d'întăiu nepierzînd pe cea a doua. Și tocmai femeea n'a avut nică n'are puterea fizică. Această supunere a femeii s'a îndulcît din ce în ce și mai înnaînte de cit a robilor, și poate tocmai pentru aceasta va pieri cea din urmă din mijlocul națiilor cari cred că au legi întemeete pe dreptate.

(Va urmă)

Sofiea Nădejde.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Despre înmulțirea vertebratelor

După Claus, Schmarda, Sappey, Fort, etc

(Sfîrșit).

În fig. II, III, IV se vede încă o beșică numită *alantoidieană*. În fig. II se vede sub formă de bulbucătură cu vase purtătoare de sînge, la capătul D al embrionului și mult mai mică de cit cea umbelicală însemnată prin C și C'; în fig. III o vedem însemnată cu A' și crescută așa de tare că s'a lipit de păretele oului; în fig. IV beșica umbelicală ieste mult mai mică de cit cea alantoidiană, vedem pe cea di'ntăiu însemnată cu OV și avînd formă de pară, iar cea a doua adecă alantoida s'a întins mult pe păretele oului, acuma tot oul aproape ieste împlut de beșica amniotică și de alantoidă. Această din urmă nu se află la pești și la batraciene, ci numai la păseri, reptile și mamifere. La păseri,

la reptile și la mamiferele inferioare marsupiale și monotreme alantoida slujește la respirațiune și cuprinde în sine substanțe de acele cari se vor afla mai târziu în urină. În adevăr beșica urinară nu ieste altă cevă de cât o parte din alantoidă. Dar la mamiferele superioare, la cele mai de aproape rude cu omul, alantoida slujește și la hrana puiului formînd placenta. Întocmai după cum la unii selacieni beșica umbelicală se preface într'un organ hrănitoriu, tot așa se preface la mamiferele superioare alantoida. Vasele purtătoare de sînge; artere, vine și vase capilare, se înmulțesc în alantoidă, vin de se lipesc de păretele matricei și se întîlnesc cu vasele mamei și copilul se hrănește absorbînd prin părății capilarelor sale materii hrănitoare din sîngele mamei sale. Mai de mult se credea că vasele copilului stau în comunicație deschisă cu ale mamei, cercetările mai nouă făcute cu multă îngrijire au dovedit că asemenea comunicații nu se află. S'a dovedit acest lucru întăiū prin aceea că s'au văzut cazuri cînd copii născuți cu placentă cu tot au avut încă cît va timp înnainte de tăerea buricului circulare alantoidiană sau placentară fără să se vadă curgînd sînge din placentă, apoi sau făcut injecții în artera alantoidiană și dacă injecția s'a îndeplinit cu luare aminte toate vasele s'au umplut fără să ieasă cevă afară prin placentă. Pe urmă s'a văzut că globulele din sîngele copilului nu sînt asemenea cu cele din al mamei, lucru ce s'ar fi întîmplat dacă ar fi comunicație deschisă între vasele purtătoare de sînge ale mamei și între ale copilului.

Feliul acesta de hrană a copilului, pe cît și de resuflare a ajuns de ține foarte mult timp la mamiferele superioare, la cele mai inferioare dintre dînsele lipirea ieste mai necomplectă și ține mai puțin timp.

Mulți oameni cred că copilul se hrănește pe gură pe cît se află în pîntecele mamei sale, cum am arătat greșala ieste foarte mare, căci singura cale pe care îi vine hrana ieste sîngele și absorbirea materiilor, hră-

nitoare se face în placentă prin vasele capilare. Placenta este acel organ cunoscut sub numele de *loc* sau *soarte*, sub acest din urmă nume cînd este vorba de vite.

Intr'un articol din urmă am arătat că formele prin cari trece copilul de la ou până la naștere ne amintesc formele strămoșilor noștri, acum mai trebuie să lămurim că în această cercetare trebuie să deosebim acele caractere ale embrionului cari au fost căpătate pentru a se putea hrăni în timpul dezvoltării. Așa de bună seamă că nici o dată n'au fost animale în vîrstă cu beșica umbelicală, cu amnios sau cu alantoidă acestea sînt niște organe cari s'au dezvoltat în timpul vieții embrionare și sînt trecătoare. Tot așa este și cu omidele, acestea și-au căpătat mulțime de caractere cari se explică nu ca moștenite de la strămoșii insectelor, ci ca căpătate pentru viața de omidă, așa nu începe vorba că obiceiul de a-și face culcușuri de mătasă sau de a se preface în crisalide nemiscătoare s'au căpătat în timpul vieții de omidă și s'au moștenit pentru această fază a dezvoltării.

Negreșit că într'un articol de revistă, cu dorință de a populariza știința, nu puteam intra în amănunte foarte însemnate în feliul lor, dar cari n'ar fi gustate de cea mai mare parte din cetitori. Am voit numai să dau o idee lămurită despre cele mai însemnate fenomene ce se cunosc în privința înmulțirii vertebratelor și din cît am arătat urmează că cărțile noastre de școală cele mai obișnuite, cît și credințele chiar a oamenilor culți sînt în mare parte greșite, nu mai corespund cu cunoștințele de acum. Așa toți cred că peștii sînt *ovipari*, adică că se fac din ouă cari se leapadă afară din organele mamei și se clocesc sîngure, am arătat înse că sînt pește la cari se nasc puî vii și la cari se observă o nutriție prin ajutorul beșicii umbelicale întru cîtva asemănătoare cu cea de la mamifere.

De asemenea am arătat ca la batraciene nu se află la toate același feliu de dezvoltare a puilor, că la speciile

foarte vecine găsim forme de înmulțire deosebite, precum *oviparitate* și *ovoviviparitate*. La selacieni găsisem în aceeași grupă naturală de pești pe unii ovipari ca toți peștii pe alții vivipari ca mamiferele.

Fără a intra în amănunte mă mulțamesc a arăta primejdia generalizărilor grăbite. Istoria dezvoltării ființelor fie în viața individuală, fie în cursul veacurilor trebuie să ne dea baza unei clasificări adevărat naturale. *Huxley* susține această idee într'un număr al revistei științifice franceze. Vom da samă și de acest articol în unul din numerele viitoare, căci îl găsim foarte însemnat și credem că va face epocă în știință.

Ioan Nădejde.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vindecarea Tuberculozei

prin

helenina (principiul activ al plantei *Inula helenium*)

D. Dr. *Korab* după ce a recunoscut prin hulturii că activitatea virulentă a parazitului tuberculozei, iera stinsă, în lichidele de cultură, prin acțiunea heleninei, a obținut acest rezultat că: la cobay (porci de India) cărora le dădea zilnic prin băuturi câte 3 centigrame de helenina la fie care; înoculațiunea tuberculozei nu se prindea, pe când ceilalți cărora nu le da din aceasta doctorie apărătoare, deveneau tuberculoși. Injectând câte două centigrame de helenină pe zi la doi iepuri tuberculoși a reușit a-i vindeca.

Dacă în adevăr tuberculoza e de natură parasitară, proprietățile otrăvitoare ale heleninei asupra acestor parasiți au se fie de mare folos.

Dr. C. I. C.